

Hemşirelikte yeterliğe dayalı eğitim ve geliştirilmesi için öneriler

Dr. Hatice Şen

Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulunu, ardından İstanbul Üniversitesinde hemşirelik doktorasını tamamladı. Hemşire olarak çalıştı, öğretmenlik yaptı. Dokuz Eylül Üniversitesi HYO'da araştırma ve öğretim görevlisi, İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale HYO'da araştırma görevlisi olarak çalıştı. Hemşirelik Eğitimi Derneği Başkan Yardımcısı olan Dr. Şen hemşirelikte program geliştirme ve değerlendirme ile preseptör hemşire eğitimi konularında çalışmaktadır.

Sağlık bilimleri eğitiminde yeterlik konusunun ele alınmasının en önemli nedeni, hasta bakım kalitesi ve hasta güvenliğindeki ciddi eksikliklerin olmasıdır. Her iki konuda ABD'de 1990'ların başından itibaren elde edilen kanıtlar sonucunda hemşirelik kuruluşları klinik uygulamalarda hasta güvenliğine ve yetkinliğe vurgu yapmaya başlamışlardır (1). Hastalar için güvenli bir çevre yaratma çabaları, yeterliğin önemli bir konu olarak farklı meslek grupları tarafından çalışılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda sağlık bakım alanında işverenlerin ve eğitimcilerin eğitim ve uygulama arasında bir boşluk olduğunu görmeleriyle eğitimde yeterliğin rolü üzerinde çalışmalar hızlanmıştır (2). Sağlık profesyonellerinin eğitiminde yeterliğin çalışılmasını ve yenilikler yapılmasını etkileyen diğer nedenler; sağlık hizmetleri çevresindeki hızlı değişimler, teknolojinin ilerlemesi, national council licensure examination-registered nurse (NCLEX-RN) sınavındaki düşüşler, geri bildirimler, öğrencilerin yeni mezunlar olarak bilgilerini aktaramamaları olarak sıralanmaktadır (3). Amerikan Tıp Enstitüsü (*The Institute of Medicine-IOM*), "Her İnsan Hata Yapar: Daha Güvenli

Bir Sağlık Sisteminin Kurulması" adlı raporunu 1999 yılında yayımlamıştır. Bu rapordan sonra hasta güvenliği ve kaliteli bakımı geliştirmek amacıyla çok sayıda kapsamlı girişim başlamıştır (1). Sağlık alanında yaşanan çeşitli zorlukları belirleyen IOM, yeterliğe odaklanan eğitim stratejilerini geliştirmek amacıyla çağırıda bulunmuştur. Bütün sağlık profesyonellerinin sahip olması gereken beş çekirdek yeterliği 2003 yılında belirlemiştir (2): Hasta merkezli bakım vermek, disiplinler arası ekibin bir üyesi olarak çalışmak, kanıt temelli uygulama yapmak, kalite geliştirme çalışmalarına katılmak, hasta güvenliğini geliştirmek için bilişim teknolojilerini kullanmak. Bu yeterlikler, Amerikan Hemşirelik Okulları Derneği Lisans Eğitim Esasları Belgesinin (2008) (*American Association of Colleges of Nursing's Essentials of Baccalaureate Education Document-AACN*) iyileştirilmesinde kullanılmıştır. Çalışmanın bu hali ABD'de bir hemşirelik lisans programının iyileştirme çalışmasında kullanılmıştır. Yeterlik çalışmalarından etkilenecek eğitim programlarını değerlendirmeye ve iyileştirmeye karar vermişlerdir (3). Eğitim sürecinde "eğitimi merkezli" ve "içerik odaklı" olmak, iki büyük sorun olarak belirtilmektedir.

Yeterliğe dayalı eğitimin, bu iki sorunu ortadan kaldırmak ve öğrencinin düşüncesini sağlamak amacıyla uygulanması önerilmektedir (3). Ülkemizde kaliteli bakım ve hasta güvenliği konuları kalite çalışmaları ile ele alınmaya başlanmıştır. Toplam kalite yönetiminden 1990'larda bahsedilmeye başlanmıştır. Sağlık Bakanlığı 2005 yılında sağlık kurumlarında kalite çalışmalarına öncelik vermeye başlamış, 2011'de yayımlanan hastane hizmet kalite standartları ile sağlık çalışanlarının uygulamalarında doğru işi, doğru zamanda ve doğru bir şekilde yapmalarını sağlayacak içeriğe sahip bir set oluşturulmuştur (4). "Doğru işi, doğru zaman, doğru şekilde yapmak" ifadesi tam olarak yeterliği tanımlamasa da yeterlik ile ilişkili bir açıklama olarak kabul edilebilir.

Hemşirelik eğitimi programı geliştirme çalışmalarında "İyi bir hemşire nasıl yetişir, nasıl bir üniversite mezunu hemşire istiyoruz?" gibi önemli konuların gündeme getirilmesi de kuşkusuz yeterlik konusunun önemini ortaya çıkarmıştır. "Nasıl bir üniversite mezunu hemşire istiyoruz?" sorusuna verilen yanıtların yeterlik konusu ile örtüştüğünü söyleyebiliriz. Yine hemşirelikte eğitimin sorunları, çözüm önerilerini konu edinen

pek çok bilimsel etkinliğin özünde hemşirelerin yeterliği ve yetkinliğinin tartışıldığını söylemek yanlış olmaz. İyi eğitim yapabilmek, iyi insan yetişmesi ve iyi hemşireler yetişmesi tartışmalarının hepsi aslında hemşirelik eğitiminde yeterlik konusu ile ilgilidir.

Yeterliğin Tanımı

Eğitim alanında yeterlik terimi, ülkemizin 2001 yılında Bologna sürecine katılması ile daha çok kullanılmaya başlanmıştır (5). Ayrıca program geliştirme ve değerlendirme çalışmaları, eğitim programlarının değerlendirilmesi ve akreditasyon çalışmaları ile yeterlik konusunun eğitim programlarındaki önemi artmıştır. Ancak dünyada olduğu gibi bizde de kavramın tanımlanması, anlaşılması ile ilgili sorunlar yaşanmaktadır. Tüm sağlık disiplinleri arasında yeterliğin ne olduğuyla ilgili "ortak" bir anlayış yoktur. Eğitimsiler, işverenler ve sağlık profesyonellerinin sık sık yeterlik ile ilgili görüşleri farklı olmaktadır (2). Henüz ülkemizde de açık ve net anlaşılabilirliğini söylemek güçtür. Hemşirelik Devlet Kurulları Ulusal Konseyi, yeterliği; "Halk sağlığı kapsamında uygulama rolü için beklenen bilgi, kişilerarası ilişkiler, karar verme ve psikomotor becerilerin

kullanılması" olarak tanımlamıştır (2). Bir diğer sorun, yeterlik ve yetkinlik terimlerinin birbirinin yerine kullanılmasıdır. Yeterlik; bilgi, beceri, yetenek ve yargının bütünleşmesi ile gerçekleşmesi beklenen performans seviyesidir (6). Yetkinlik, kişinin beklenen düzeyde başarıyla performans göstermesidir (6). Yeterlik terimi, Türk Dil Kurumu tarafından "Bir işi yapma gücünü sağlayan özel bilgi, ehliyet, yeterlik" olarak tanımlanmıştır (7). Avrupa Kredi Transfer Sistemi 2005 Kullanım Kılavuzunda, yeterlikler; "Niteliklerin, yeteneklerin ve davranışların bir araya gelerek oluşturduğu bir bütün" olarak açıklanmış ve ancak bu terimin tanımlanması ile ilgili herhangi bir uzlaşmaya varılmadığı da açık bir şekilde belirtilmiştir. Eğitim programlarının hedefi, bu yeterliklerin geliştirilmesidir (8). Yeterlikler çerçevesi; yeterlikleri, öğrenme çıktılarına göre sınıflandıran ve organize eden yapıdır. Türkiye Yükseköğretim Yeterlikler Çerçevesi (TYYYÇ) Sağlık Temel Alanı Yeterlikleri (Akademik Ağırlıklı) 6. Düzey (Lisans Eğitimi) bilgi, beceri ve yetkinlikler olarak üç ana başlıkta ele alınmıştır. Her üç alanın alt başlıkları yer almaktadır (9). Okullar programlarını geliştirirken mezunlarına hangi yeterlikleri kazandıracaklarını "program yeterlikleri" olarak

Eğitim alanında yeterlik terimi, ülkemizin 2001 yılında Bologna sürecine katılması ile daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca program geliştirme ve değerlendirme çalışmaları, eğitim programlarının değerlendirilmesi ve akreditasyon çalışmaları ile yeterlik konusunun eğitim programlarındaki önemi artmıştır. Ancak dünyada olduğu gibi bizde de kavramın tanımlanması ve anlaşılmasıyla ilgili sorunlar yaşanmaktadır.

Eğitimciler ve sağlık bakım profesyonelleri arasında yeterlik kavramının anlaşılması ile ilgili sorunlar olduğu görülmektedir. Ülkemizde Bologna süreci doğrultusunda yapılan program geliştirme çalışmaları, yeterliğe dayalı eğitim programı olarak görülsede; yurt dışı örnekleri incelendiğinde önemli düzeyde değerlendirilmeye ve iyileştirmeye ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

belirlemektedirler. Amerika eyaletlerinde hemşirelik okulları, giriş seviyesi yeterliklerini gösteren öğrencilerin en iyi şekilde eğitim alabilmelerinin yollarını belirlemeye çalışmaktadır (2). Ülkemizde hemşirelik lisans programlarına Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ve Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) ile öğrenci kabul edilmektedir. Hemşirelik eğitimi alacak, mezun olduklarında aynı mesleği yapacak öğrencilerin farklı düzeyde sınav ile kabul edilmeleri tartışmalı bir konudur.

Hemşirelikte Yeterliğe Dayalı Eğitim

Mezuniyet Sonrası Tıp Eğitimi Akreditasyon Derneği tarafından "Yeterliğe Dayalı Eğitim", "Spesifik öğrenme sonuçları veya yeterliklerinin tanımlanması ve ölçümünün öncelikle vurgulandığı öğretim ve değerlendirme yaklaşımı" olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşım; geleneksel, didaktik öğretim ve değerlendirme yöntemlerinden farklıdır. Didaktik ders değerlendirmesi bilişsel başarıyı ölçen objektif test stratejilerini kullanır. Performansa dayalı eğitim ise var olan performansı bilgi ve becerinin gerçekleştiğini görerek değerlendirme yapar (2). Yeterlik Sonuçları ve Performans Değerlendirme (Competency Outcomes and Performance Assessment-COPA) Modeli, Lenburg

tarafından 1973'ten itibaren yaptığı çalışmalar sonucunda geliştirilmiştir (10), 2011'de güncellenmiştir (11). COPA modeli; bütüncül, uygulamaya dayalı çıktıların entegrasyonuna, interaktif öğrenme yöntemlerine, yeterliklerin performans değerlendirmesine odaklanan bir modeldir. Hemşirelik programlarında kullanılan COPA modelinin her bir ana yeterliğinin altında, alt yeterlikler belirlenmiştir. Eğitimde ve uygulama alanlarında açık ve net anlaşılabilir şekilde düzenlenmiştir. Modelde belirlenmiş olan Sekiz Çekirdek COPA Uygulama Yeterliği aşağıda verilmiştir:

1. Tanılama ve girişim
2. İletişim
3. Eleştirel düşünme
4. İnsan bakım ilişkileri
5. Yönetim
6. Liderlik
7. Öğretim
8. Bilginin bütünleştirilmesi (11).

COPA modeli çekirdek yeterlikler bazı hemşirelik programlarına uyumlanarak program geliştirme çalışmaları yapılmıştır (1, 11, 12). Ülkemizde ise Bologna süreci çalışmalarında Türkiye Yükseköğretim Yeterlikler Çerçevesi belirlenmiştir. Devamında bu yeterlikler alanlara özgü çalışılmıştır. Her sağlık

profesyoneli lisans eğitim programı program yeterliklerini Sağlık Alan Yeterlikler Çerçevesi doğrultusunda belirlemiştir (9). Yine Bologna süreci doğrultusunda "Hemşirelik Ulusal Lisans Yeterlikleri" ulusal bir çalıştay yapılarak belirlenmiştir (13). Bu yeterlikler; 2003 yılında geliştirilmiş, 2014 yılında güncellenmiş olan "Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı-HUÇEP 2014"te yer almaktadır (14). Program geliştirme ve değerlendirme süreçleri açısından bakıldığında, eğitim programlarının Bologna süreci çalışmaları doğrultusunda yeterliğe dayalı geliştirilmiş olması önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda program akreditasyonu, yeni gündemde olan yetkinlik sınavı tartışmaları önemli gelişmelerdir. Okul sayılarının ve kontenjanların hızlı artışı yeterliklere ulaşmayı olumsuz etkileyen ilk sıralardaki nedenler olarak yerini korumaktadır. Bu nedenler, eğitimci merkezli ve içerik odaklı olmaktan kurtulmayı zorlaştırmaktadır.

Hemşirelikte Yeterliğe Dayalı Eğitimin Geliştirilmesi İçin Öneriler

Öğrencilerin hemşirelik alanında belirlenmiş olan çekirdek yeterliklere ulaşmasını sağlayabilmek için öncelikle eğitim anlayışı ve yaklaşımı önem kazanmaktadır. Koşullar dikkate alınarak öğrenci merkezli, öğrencilerin öğrenmeyi, düşünmeyi öğrenebildikleri fırsatları yaratabilecek çözümler üretilmeye ve öğrencilerin yeterlikleri kazanmalarına yönelik belli başlı bazı öneriler aşağıda sıralanmıştır (1-3, 10-12, 14-16).

- Öncelikle ülkemizde hemşirelikte çekirdek yeterlikler daha açık, anlaşılır olacak şekilde belirlenmelidir.
- Bölümlerin program değerlendirme ve iyileştirme süreçlerinin kurulması ve işletilmesi önemlidir. Hemşirelik alanında yeterliğe dayalı eğitimin yurt dışı örnekleri incelendiğinde daha açık, anlaşılır ve kullanışlı oldukları görülmektedir. İyi örneklerden ve modellerden bu süreçlerde yararlanılmalıdır.
- Problem çözme, eleştirel düşünme, karar verme gibi biliş ötesi becerilerin geliştirilmesi ve etkin öğrenmenin gerçekleştirilmesi için aktif öğrenme yöntem ve stratejileri kullanılmalıdır. Bu yöntemlerden en sık kullanılacak olanlar şöyle sıralanabilir: Grup çalışmaları yapmak, etkili soru sormak, vaka çalışmaları yapmak, tartışma etkinliği yapmak, gözlem yapmak, sunum yapmak, eğitim vermek, araştırma yapmak, yansıtıcı yazı yazmak, kavram haritası hazırlamak, demonstrasyon yapmak, özet çıkarmak, öğrenci ürün dosyası hazırlamak, görüşme yapmak, bakım

planı yapmak, (münazara, panel), rol oynamak, rapor yazmak, kütüphaneyi etkili kullanmak, sosyal sorumluluk çalışmalarının içinde bulunmak, teknolojiyi öğrenme amaçlı- etkin kullanmak.

- Temel beceri laboratuvar çalışmalarının etkin yürütülmesi, her öğrenciye temel becerileri laboratuvarında öğrenmesi için planlar yapılması.
- Uygulamaların, okul ve uygulama alanı arasında, sürekli iş birliği içinde farklı alan ve kliniklerde yapılması.
- Programların değerlendirilmesi, programların iyileştirilmesi, eğitim çalışmalarında modeller kullanılması.
- Kanıta dayalı eğitim yapılması.
- Eğitimcilerin niteliklerini artırıcı fırsatlar sunulması.
- ÖSYS'de yapılan sınavlar bir giriş seviyesi yeterliği olarak kabul edilirse öğrencilerin hemşirelik bölümüne yalnızca LYS ile yerleştirmelerinin yapılması.
- ÖSYS'de tıp ve hukuk fakültelerine girişte getirilen taban başarı sırası barajının hemşirelik lisans programlarına girişte de uygulanması.

Sonuç olarak, sağlık bakım alanlarında hasta bakım kalitesi ve güvenliği konularındaki eksiklikler ve okullar ile uygulama alanlarındaki boşlukların görülmesi yeterlik konusunda çalışmalar yapılmasını gündeme getirmiştir. Hemşirelik eğitiminde yeterliğe dayalı eğitim programları; çekirdek yeterlikleri kazanmış, yetkin hemşireler mezun edebilmek amacıyla bir çözüm aracı olarak geliştirilmiştir. Ancak eğitimciler ve sağlık bakım profesyonelleri arasında yeterlik kavramının anlaşılması ile ilgili sorunlar olduğu görülmektedir. Ülkemizde Bologna süreci doğrultusunda yapılan program geliştirme çalışmaları, yeterliğe dayalı eğitim programı olarak görülse de; yurt dışı örnekleri incelendiğinde önemli düzeyde değerlendirilmeye ve iyileştirmeye ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- 1) Lenburg, C.B., Klein, C., Abdur-Rahman, V., Spancer, T. & Boyer, S. (2009). *The COPA Model: A Comprehensive Framework Designed to Promote Quality Care and Competence For Patient Safety*. *Nursing Education Perspectives*, 30(5), 312-317.
- 2) Scott Tilley, D.D. (2008). *Competency in Nursing: A Concept Analysis*. *The Journal of Continuing Education in Nursing*, 39(2), 58-64.
- 3) Hickey, M.T. (2010). *Integrating The Institute of Medicine Competencies In A Baccalaureate Curricular Revision: Process and Strategies*. *Journal of Professional Nursing*, 26(4), 214-222.
- 4) Güler, H., Öztürk, A., Kapan, S.H. vd, (2011). "Hastane Hizmet Kalite Standartları." Ed: Adnan Çinal, Mehmet Demir. Sağlık Bakanlığı Performans Yönetimi ve Kalite Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara: Pozitif Matbaa Ltd.Şti.
- 5) Yükseköğretimde Yeniden Yapılanma: 66 Soruda

Bologna Süreci Uygulamaları, 2. Baskı, YÖK Ankara 2010. www.yok.gov.tr/documents/10279/30217/yuksekoğretimde_yeniden_yapilanma_66_soruda_bologna_2010.pdf/f3ec7784-e89d-4ee0-ad39-9f74532cd1dc (Erişim Tarihi: 16.02.2017)

6) American Nurses Association Congress On Nursing Practice and Economics Competence Workgroup Draft White Paper on Competence and Competency February 2007. nursingworld.org/functionalmenucategories/aboutana/leadership-governance/newcnpe/cnpe-members-only/pastmeetings/february2007/competencecompetencywhitepaper.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2017)

7) Türk Dil Kurumu, tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58b5c4b621e6a8.26722153 (Erişim Tarihi: 10.01.2017)

8) Kennedy D., Hyland Á., Ryan N. Çeviren: Ceyda Taşkıran. *Öğrenme Sonuçlarının Yazılması ve Kullanılması*. 2006. int.kocaeli.edu.tr/dosyalar/ogrenmesonucularininkullanimi.pdf (Erişim Tarihi: 24.01.2017)

9) TYYÇ Sağlık Temel Alanı Yeterlilikleri (Akademik Ağırlıklı)

6. Düzey (Lisans Eğitimi) tyyc.yok.gov.tr/?pid=48 (Erişim Tarihi: 24.01.2017)

10) Lenburg, C.B. (1999). *The Framework, Concepts and Methods of The Competency Outcomes and Performance Assessment (COPA) Model*. *The Online Journal of Issues in Nursing*, 4(2), nursingworld.org/MainMenuCategories/ANAMarketplace/ANAPeriodicals/OJIN/TableofContents/Volume41999/No2Sep1999/COPAModel.aspx. Lenburg (Erişim Tarihi: 02.02.2017)

11) Lenburg, C.B., Abdur-Rahman, V.Z., Spancer, T.S., Boyer, S.A. & Klein, C.J. (2011). *Implementing The COPA Model in Nursing Education and Practice Settings: Promoting Competence, Quality Care, and Patient Safety*. *Nursing Education Perspectives*, 32(5), 290-296.

12) Fater, K.H. (2013). *Gap Analysis: A Method to Assess Core Competency Development in The Curriculum*. *Nursing Education Research*, 34(2), 101-105.

13) "Bologna Süreci: Nasıl Bir Öğrenci/Mezun İstiyoruz?" Çalıştay, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, İzmir 12 Eylül 2011.

14) *Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP)*, Yükseköğretim Kurulu Üniversitelerarası Kurul Tıp-Sağlık Eğitim Bilimleri Konseyi Kabul Tarihi: 21.12.2014 ve Sayısı: 11-2, Yükseköğretim Kurulu Toplantısı Kabul Tarihi: 03.02.2016, Ankara, hemed.org.tr/images/stories/hucep-2014-pdf.pdf (Erişim Tarihi: 24.01.2017)

15) Paranhos, V.D. (2010). *Competency-based Curriculum and Active Methodology: Perceptions of Nursing Students*. *Revista Latino-Americana de Enfermagem*, 18(1), 109-115.

16) Morris, T.L. & Hancock, D.R. (2013). *Institute of Medicine Core Competencies as A Foundation for Nursing Program Evaluation*. *Nursing Education Research*, 34(1), 29-33.